

บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย Roles of Information Folklore in Tourism Management of Tai Dam Community, Chiangkhan Sub-District, Loei Province

พระกิตติพงษ์ ภูมิคอนสาร¹ พรสวรรค์ ศิริภัญญาภรณ์² สุรชัยกุล นุ่นภูบาล³ พงษ์พร ศรีจันทวงษ์⁴
E-mail: iDPiGzTH@gmail.com, pornsavarin.sir@lru.ac.th, Anukul.123@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยา แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ และแนวคิดโลกาภิวัตน์

ผลการศึกษาพบว่า ข้อมูลทางคติชนวิทยาของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด จำแนกได้หลายลักษณะ ได้แก่ คติชนวิทยาประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำวาจา ข้อมูลประเภทการเล่นและการแสดง ข้อมูลประเภทศิลปะและวัตถุสิ่งของ และข้อมูลขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ข้อมูลคติชนวิทยาดังกล่าวมีบทบาทต่อการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ 4 ด้าน คือ 1) คติชนวิทยากับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ 2) คติชนวิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ 3) คติชนวิทยากับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และ 4) คติชนวิทยากับการสร้างธุรกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อมูลคติชนวิทยา ซึ่งเป็นข้อมูลทางวัฒนธรรมจึงถูกนำมาสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ และการท่องเที่ยว

คำสำคัญ: คติชนวิทยา การจัดการท่องเที่ยว โลกาภิวัตน์

Abstract

The purpose of the article entitled “Roles of Information Folklore in Tourism Management of Tai Dam Community, Chiangkhan Sub-District, Loei Province” was to study the roles of information folklore in tourism management of Tai Dam community, Khao Kaew Sub-district, Chiangkhan District, Loei Province. The data was collected from documents and filed study through interviewing and observing. The obtained data was analyzed and interpreted using the functionalism of folklore, the concept of creative folklore, and the concept of globalization.

The results of the study were as follows: The information folklore of Tai Dam ethnic group in Na Pa Nad village can be variously classified into verbal folklore, information of plays and performance, information of arts and objects, and information of traditional customs and rituals. These types of information folklore played roles in tourism management of Tai Dam community in 4 aspects: 1) folklore and the creation of Tai Dam ethnic identity, 2) folklore and description of tourist attractions and creation of learning centers 3) folklore and creation of tourism products, and 4) folklore and the creation of tourism activities. Consequently, information folklore is cultural information used for creating and adding value amidst the trends of globalization and tourism.

Keywords: folklore, tourism management, globalization

ความนำ

การท่องเที่ยวเป็นการเดินทาง เพื่อสร้างสมประสบการณ์ชีวิตที่นอกเหนือจากการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นวิถีชีวิตอันเรียบง่าย ที่สะท้อนความเป็นไทยที่แท้จริงเพื่อให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส สิ่งจูงใจสำคัญของการท่องเที่ยวก็คือ ความแตกต่างของวิถีชีวิต และการได้แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดซึ่งกันและกันที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ มากมายอาทิเช่น การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น การดำเนินชีวิต วิถีชีวิต การทำมาหากิน

¹ นักศึกษาหลักสูตรมหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

^{2,3} อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

การท่องเที่ยวเป็นอิทธิพลหนึ่งต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น กลุ่มชาติพันธุ์จะเริ่มกลับไปค้นหาความจริงแท้ของเผ่าพันธุ์ ทั้งประเพณี ความคิด ความเชื่อทางคติชน ที่กำหนดอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างแท้จริง จนกระทั่งเกิดกระบวนการทำให้คติชนกลายเป็น สินค้า ที่แสดงความเป็นชาติพันธุ์เริ่มปรากฏออกมามากขึ้น การเข้าไปเกี่ยวข้องกับกลไกทางเศรษฐกิจผ่านการท่องเที่ยวนี้เองทำให้ กลุ่มชาติพันธุ์เริ่มกลับมามีตัวตนชัดเจนขึ้นในสังคมอีกครั้ง (สุนิสา ฉันทรัตนโยธิน, 2546)

จังหวัดเลยมีศักยภาพในการรับรองนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี เพราะมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน ศิลปวัฒนธรรม เกษตร ทัศนกรรมและข้อมูลทางคติชนวิทยา ที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ ให้มาเที่ยวชมและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับจังหวัดข้างเคียงได้ ตลอดจนได้มีการพัฒนาให้จังหวัดเลยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลาง การท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขง หรือที่กล่าวกันว่า “ประตูสู่อุณหภูมิกลุ่มน้ำโขง” นอกจากนั้นในจังหวัดเลยยังมีกลุ่มชาติพันธุ์ ไทดำซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในภาคอีสาน อยู่ที่บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มี เอกลักษณ์และทุนทางด้านวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนบ้านนาป่าหนาด จึงจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทบ้านนาป่าหนาดขึ้นอนุรักษ์ วัฒนธรรมไทดำ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชาติพันธุ์อีกด้วย

กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ภาษาพูด ภาษาเขียนที่เป็นเอกลักษณ์ เฉพาะตัว มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่าย มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ รักความสงบ ไทดำกระจายอยู่ทั่วไปตั้งแต่มณฑลกวังสี ยูนาน ตั้งเกีย มีมากในแคว้นสิบสองจุไทย โดยเฉพาะในแถบเมืองแฉ่งจะมีไทดำอยู่หนาแน่น ส่วนไทดำบ้านนาป่าหนาด อพยพมาจากแคว้นสิบสองจุไทย ซึ่งเป็นครั้งที่ 5 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 ได้โปรดเกล้าให้ พระยาภูธราภัยเป็นแม่ทัพคุมกองทัพไปปราบฮ่อและได้อพยพพาไทดำจากเมืองแฉ่งและเมืองพวนในแคว้นสิบสองจุไทย ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2430 ได้อพยพเข้าไปในประเทศลาว อีก และอพยพกลับมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านนาป่าหนาด เมื่อปี พ.ศ. 2460 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งถือเป็นหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลยที่เป็น กลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ แต่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ ภาษา การแต่งกาย อาชีพ บุญประเพณีข้าวเปลือกในเดือนสาม ประเพณีโฮมไทดำ ซึ่งเป็นการรวมเครือญาติ ของชาวไทดำจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ ประเพณีเลี้ยงบ้านปฏิบัติทุกปี ปีละ 2 ครั้ง ในเดือนหกและเดือนสิบเอ็ดหรือสิบสอง การละเล่น (แซ่ปาง) (เพชรตะบอง ไพศุณย์, 2548)

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำ ได้เปิดหมู่บ้านเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้และอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำและการท่องเที่ยว ตั้งแต่ปี 2539 มีการก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำบ้านนาป่าหนาดขึ้น โดยมี ดร.เพชรตะบอง ไพศุณย์ ในตำแหน่งผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนจังหวัดเลย ร่วมกับชุมชนไทดำ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดเลย ได้จดทะเบียน “สมาคมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำเลย” โดยมี นายพิศ ช้อนเปียญ และนายกร ไพศุณย์, 2565 เป็นประธานและเป็นวิทยากรประจำในช่วงแรก ถือได้ว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้เปิดหมู่บ้านสู่การท่องเที่ยวแก่บุคคลภายนอกอย่างเป็นทางการตั้งแต่นั้นมา (กร ไพศุณย์, สัมภาษณ์ 11 กันยายน) และมีการ จัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ กิจกรรมสาธิตทางวัฒนธรรม มีการสร้างสรรค์งานตุ้มโฮมพื้น้องไทดำขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับไทดำในพื้นที่อื่นๆ ทั้งในประเทศไทย และต่างประเทศ มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอที่มีชื่อเสียงและโดดเด่น ทำให้เกิดการจัดการท่องเที่ยวในรูปแบบพิพิธภัณฑ์และศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทดำโดยเอกชนหลายแห่งใน หมู่บ้าน

นับได้ว่าหมู่บ้านนาป่าหนาดเป็นหมู่บ้านที่มีความโดดเด่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยนำข้อมูลคติชนวิทยา มาปรับใช้เพื่อการท่องเที่ยว นั้นชี้ให้เห็นว่าข้อมูลคติชนวิทยาซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับนิทาน ตำนาน ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อในท้องถิ่นจังหวัดเลย มาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการท่องเที่ยว ดังนั้นบทความนี้ผู้เขียนจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ คาดว่าบทความนี้จะชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของข้อมูลคติชนวิทยา และการปรับเปลี่ยนไปตามกระแส โลกาภิวัตน์อีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนไทดำ ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

ขอบเขตการศึกษา

บทความเรื่องบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยว ชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เน้นเก็บ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับคติชนวิทยา การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับไทดำบ้านนา ป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ประชาชนท้องถิ่น ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว รวม 10 คน การสังเกต และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว วิเคราะห์และตีความข้อมูลโดยใช้ แนวคิดทฤษฎีบทบาทหน้าที่ทางคติชนวิทยา แนวคิดคติชนสร้างสรรค์ และแนวคิดโลกาภิวัตน์

คำจำกัดความ

1. ข้อมูลคติชนวิทยา หมายถึง ข้อมูลประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำวาจา การละเล่นและการแสดง ศิลปะและวัตถุสิ่งของ และขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมของชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย
2. บทบาท หมายถึง ข้อมูลที่นำมาปรับใช้กับการจัดการท่องเที่ยวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ 4 ด้าน คือ ด้านการสร้างอัตลักษณ์ของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด จังหวัดเลย ด้านการอธิบายแหล่งการท่องเที่ยวและแหล่งการเรียนรู้ ด้านการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว และด้านการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว

บทบาทของข้อมูลคติชนวิทยาต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนไทดำ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย

คำว่า “คติชนวิทยา” (Folklore) เป็นศาสตร์หรือสาขาวิชาหนึ่งที่มุ่งศึกษาเรื่องของข้อมูลทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มหนึ่งๆ ในแต่ละสังคมทั้งที่เป็นข้อมูลประเภทที่ใช้ถ้อยคำ การละเล่น การแสดง วัตถุสิ่งของ ประเพณี ความเชื่อและพิธีกรรม (ปฐม หงษ์สุวรรณ, 2552: 101) คติชนวิทยาแบ่งได้หลายรูปแบบ ซึ่งศิริพร ณ ถลาง (2543: 79) แบ่งไว้ 4 ประเภทคือ คติชนวิทยาประเภทการถ่ายทอดด้วยถ้อยคำวาจา ข้อมูลประเภทการละเล่นและการแสดง ข้อมูลประเภทศิลปะและวัตถุสิ่งของ และข้อมูลขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรม ซึ่งคติชนทั้ง 4 ประเภทดังกล่าว มีคุณค่าและความสำคัญตามบทบาทหน้าที่ 4 ด้านคือ 1) ให้ความเพลิดเพลิน 2) ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติมน้ำวัฒนธรรม ทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์ 3) ให้การศึกษา เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการกล่อมเกล่าและขัดเกลาสังคม และ 4) รักษาปทัสฐานของสังคม (วิลเลียม บาสคอม อ้างอิงจากสุกัญญา สุฉฉายา, 2549: 6-9) เมื่อคติชนวิทยาได้ถูกนำไปปรับใช้ในบริบทใหม่นั้นคือบริบทการท่องเที่ยว ทำให้เกิดคติชนสร้างสรรค์ขึ้นในสังคมไทย ดังคำกล่าวที่ว่า “คติชนสร้างสรรค์” ในสังคมไทยร่วมสมัย เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่เป็นการนำคติชนในสังคมประเพณีมาปรับใช้ด้วยวัตถุประสงค์ใหม่ๆ ในบริบทสังคมโลกาภิวัตน์ เศรษฐกิจสร้างสรรค์ การท่องเที่ยวและบริบทสังคมข้ามพรมแดน ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ๆ นี้เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผสมกับวิสัยทัศน์ในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือ สร้างความหมายใหม่ ในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณี มีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 121)

เช่นเดียวกับชุมชนบ้านนาป่าหนาด ได้เปิดหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมตั้งแต่ปี 2539 โดยก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำขึ้น เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทดำ เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจทั่วไป และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนได้ริเริ่มรวมพี่น้องไทดำในประเทศไทย และต่างประเทศ ในชื่องาน “ตุ้มโฮมพี่น้องไท” โดยจัดขึ้นในเดือนเมษายน โดยเริ่มตั้งแต่ปี 2540 เป็นปีแรก ชุมชนได้จัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สำคัญๆ ได้แก่ การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ 4 แห่ง คือ 1) ศูนย์วัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งแรกในชุมชน ดำเนินการโดยคณะกรรมการศูนย์ฯ มีการสร้างเรือนไทดำแบบจำลอง มีอาคารหอประชุม ภายในบริเวณมีการจัดแสดงนิทรรศการอักษรไทดำ สาธิตการทอผ้า จำหน่ายผ้าและผลิตภัณฑ์ของชาวไทดำ 2) บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ ตั้งอยู่เลขที่ 170 หมู่ที่ 4 บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน เป็นพิพิธภัณฑ์การเรียนรู้ภายใต้การดูแลของเอกชน ที่บอกบอกความเป็นมา ภาษา วัฒนธรรมและประเพณีของชาวไทดำ อีกทั้งยังเป็นแหล่งรวบรวมสิ่งของเครื่องใช้ชาวไทดำกว่า 5 ชิ้นอายุคน บริเวณชั้นล่างของตัวบ้านเป็นร้านขายสินค้าที่ระลึกจากฝีมือของชาวไทดำ มีการสาธิตทางวัฒนธรรม เช่น การฟ้อนไทดำ การเล่นเกมกลองลอดหวาง 3) เอื้อนอ้าย เอ็ม แหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาคนไทดำ ผ้าทอมือนางหาญ วิถีชีวิตไทดำ ตั้งอยู่ที่ 57/2 หมู่ 4 บ้านนาป่าหนาด ดำเนินการโดยเอกชน มีการจัดแสดงเสื้อผ้าชาวไทดำ มีสินค้าที่เป็นผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายจำหน่าย เช่น ผ้าซิ่นลายนางหาญ ชุดผ้าเปียวโบราณ ผ้าซิ่นลายแดงโม และ 4 กลุ่มทอผ้าพื้นเมืองบ้านนาป่าหนาด ตั้งอยู่หมู่ที่ 12 บ้านนาป่าหนาด กลุ่มนี้ดำเนินการในรูปแบบกลุ่ม มีการสาธิตการทอผ้า มีผลิตภัณฑ์จากผ้าฝ้ายจำหน่าย เน้นการผลิต ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

นับว่าชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาด มีศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยนำเสนอบทบาทของข้อมูลคติชนวิทยา 4 ด้านดังนี้

1. คติชนวิทยากับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ

แม้ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้เข้ามาอยู่ในพื้นที่จังหวัดเลยเมื่อร้อยกว่าปีมาแล้ว แต่ยังคงมีความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรมหรือที่เรียกว่าคติชนวิทยาในวิถีชีวิตประจำวัน เมื่อชุมชนได้ตัดสินใจที่จะนำเสนอเรื่องราวของตนต่อสาธารณชนในรูปแบบ “พิพิธภัณฑ์ไทดำ” เพื่อให้คนอื่นเข้ามาท่องเที่ยวหรือเรียนรู้วัฒนธรรมของตนเองแล้ว ทำให้ชาวไทดำได้ทบทวนตนเองว่าจะนำเสนอตัวตนหรืออัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอย่างไร ดังนั้นข้อมูลคติชนวิทยาจึงถูกนำมาสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทดำ

อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัวซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะบุคคล สังคม ชุมชนหรือประเทศนั้นๆ อาจรวมถึง เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมี คุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่นๆ หรือเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่นๆ (อภิญา เพ็ญพัสกุล, 2546)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชนไทดำบ้านนาป่าหนาดในภาพรวมเป็นการนำเสนอ “อัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ” ซึ่งเป็นหมู่บ้านเดียวในจังหวัดเลย และเป็นหมู่บ้านเดียวในภาคอีสานด้วย การนำเสนออัตลักษณ์นั้นเป็นลักษณะผสมผสานและสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เนื่องจากชาวไทดำได้มีการปรับตัวกับสภาพความเปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะเป็นอัตลักษณ์ภายใน เช่น นับถือผีน้อยลง บางครอบครัวนับถือศาสนาพุทธ และคริสต์ ส่วนอัตลักษณ์ภายนอกที่เปลี่ยนแปลง เช่น ลักษณะการสร้างบ้านเรือนที่มีรูปทรงแบบท้องถิ่น การแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสมัยใหม่ ภาษาซึ่งคนรุ่นใหม่พูดคำศัพท์ไทดำลดน้อยลง วัฒนธรรมอาหาร เพราะชุมชนและสังคมไทดำได้เปิดกว้างจากสังคมภายนอกมากขึ้น เมื่อชาวไทดำได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำขึ้นในปี 2539 คนในชุมชนได้เริ่มตระหนักและหันกลับมาย้อนมองอัตลักษณ์ของตนจึงได้ฟื้นฟูอัตลักษณ์และสร้างสรรค์เพื่อนำเสนอความเป็น “ชาติพันธุ์ไทดำ” ผ่านการสร้างพื้นที่ความทรงจำนั้นคือการสร้างศูนย์วัฒนธรรมที่มีบ้านแบบดั้งเดิมซึ่งสร้างด้วยหญ้าแฝกในรูปทรงแบบกระดองเต่าเรือนยกใต้ถุนสูง จั่วหลังคาประดับด้วยกาแล บริเวณประดับประดาด้วยต้นดั้นด้นกุ่มหนุ มีป้ายที่เขียนด้วยอักษรไทดำ ในวันที่มีกิจกรรมชุมชนจะร่วมกันแต่งกายด้วยชุดไทดำ ทำอาหารไทดำ เช่น แก้วอด แกงหน่อไม้ส้ม จี๊บกัก มีการละเล่น เช่น มะกอนลอดหวาง แขนงปาง ไม้แฉงแฉะ

นอกจากนั้นชุมชนได้ร่วมกันประดิษฐ์ประเพณีดั้นด้นกุ่มหนุไทดำ เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมและสร้างเครือข่าย ตลอดจนเป็นพื้นที่ของการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไทดำ ผ่านพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญ การละเล่นแขนงปาง การสาธิตทางวัฒนธรรม รวมถึงการรำลึกความทรงจำ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างไทดำแต่ละพื้นที่เพื่อเน้นย้ำอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทดำ เพื่อนำเสนอต่อสังคมภายนอกว่าพวกเขาคือไทดำ และแตกต่างจากชาติพันธุ์อื่นๆ อย่างไร

ชาติพันธุ์ไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ผ่านข้อมูลคติชนทางวัฒนธรรมการแต่งกาย วัฒนธรรมภาษาวัฒนธรรมด้านอาหาร วัฒนธรรมด้านความเชื่อและพิธีกรรม และสำนึกทางชาติพันธุ์ ซึ่งนิวัติ ทองวล (2558) ได้กล่าวไว้ว่าการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวไทดำ ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัย โลกาภิวัตน์ การพัฒนาของรัฐและการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทดำทั้งสิ้น ศูนย์วัฒนธรรมบ้านนาป่าหนาดกลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวไทดำได้ใช้เป็นกลไกในการสร้างความหมายให้กับความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง มีการจัดงานและกิจกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม ยังมีการจัดนิทรรศการความเป็นมาของไทดำ และวิถีชีวิตในอดีต การแสดงภาพเก่าเล่าเรื่อง การนำข้าวของเครื่องใช้ในอดีตออกมาจัดแสดงให้ความรู้ มีการใช้สัญลักษณ์ความเป็นไทดำ ไม่ว่าจะเป็นภาพเรือนไทดำในอดีต หรือเรือนไทดำจำลอง ลวดลายผ้าปักที่เป็นแบบอย่างเฉพาะของชาวไทดำ ตัวอักษรไทดำ อาหารพื้นบ้าน การแต่งกาย ความเชื่อ พิธีกรรม มาใช้นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้สัมผัส เรียนรู้ วิถีชีวิตคนไทดำ และยังเป็นการอนุรักษ์ รื้อฟื้น ปลุกฝังจิตสำนึกให้แก่ลูกหลานของชาวไทดำ

2. คติชนวิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยว และแหล่งเรียนรู้

หมู่บ้านวัฒนธรรมไทดำบ้านนาป่าหนาด ทั้งหมู่บ้านถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ไม่ใช่เฉพาะแค่เพียงพิพิธภัณฑ์ไทดำและกลุ่มทอผ้าทั้ง 4 แห่งเท่านั้น แม้กระทั่งวิถีชีวิตของคนในชุมชน วิธีการทำมาหากิน ที่อยู่อาศัย อาหาร วัฒนธรรม ประเพณีต่างๆ ความเชื่อต่างๆ ภาษา นิทาน การละเล่น เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ หรือบริบทแวดล้อมชุมชนที่ประกอบไปด้วยภูเขาแก้ว ภูวด หอเจ้าบ้าน ล้วนแล้วแต่ถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่า เรื่องราวหรือเรื่องเล่า ทั้งหมดของชาวไทดำ อาทิเช่น ประวัติความเป็นมาของชุมชน ความเชื่อเรื่องผีเรือน ความเชื่อและพิธีกรรมผีเจ้าบ้านทั้ง 4 ประองค์ (เจ้าไทดำ เจ้าแผ่นดินไทย เจ้าอนุวงศ์ เจ้าภูแก้ว เจ้าภูวด) ประเพณีแต่งงาน ประเพณีงานศพ แขนงปาง ปาดตง นิทานท้องถิ่น ตำนานภูเขาคัดลือสิทธิ์ (ภูแก้ว ภูวด) เรื่องเล่าเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของชาวไทดำ (แมงกะบี๋ ชิ่นนางหาญ) เรื่องเล่าเกี่ยวกับดั้นด้นกุ่มหนุ ล้วนแล้วแต่เป็นเรื่องราวที่น่าสนใจให้ความรู้ สร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลินให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้นเรื่องเล่าดังกล่าวจึงถือเป็นเรื่องราวทางคติชนวิทยามีบทบาทในการอธิบายแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหมาย สร้างความเข้าใจ ความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมวัฒนธรรมไทดำ

ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน จะมีผู้เข้าชมที่สำคัญ อย่างเช่น เพชรตะบอง ไพศุณย์ (บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ) กร ไพศุณย์ (ศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำ) สำลาญ กรมทอง (เฮือนอ้ายเอ๋ม) ทำหน้าที่เป็นผู้สื่อความหมายแก่นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมอยู่เสมอ

การเล่าเรื่องในกระบวนการใหม่เป็นการประกอบสร้างทางความหมาย การรับรู้ความหมายจึงขึ้นอยู่กับกระบวนการประกอบสร้าง โดยมีการเล่าเป็นกระบวนการสำคัญในการประกอบสร้างความหมาย ดังนั้นศาสตร์แห่งการเล่าเรื่องจึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับการประกอบสร้างความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553) เช่นเดียวกันเรื่องเล่าในชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นการประกอบสร้างความหมายของที่ชุมชนประกอบสร้างขึ้นเพื่อสื่อความหมายและทำหน้าที่บางอย่าง ในปัจจุบันนี้เรื่องเล่าได้ถูกนำมา

ใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ อาทิเช่น ประโยชน์ต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เรื่องเล่าจึงถูกนำมาใช้เพื่อถ่ายทอดและสื่อสารเรื่องราวของชุมชนโดยนักสื่อความหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยว ก่อเกิดการรับรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งในทางคติชนวิทยาถือว่าเรื่องเล่ามีบทบาทในการอธิบายเรื่องราวของท้องถิ่นดังความว่า คติชนมีบทบาทในการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับท้องถิ่นของตน เช่น ข้อมูลประเพณีนิยายประจำถิ่น (legend) ใช้อธิบายอัตลักษณ์ของกลุ่มชน นิยายประจำถิ่นยังมีบทบาทในการอธิบายให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชื่อสถานที่ หรือภูมิศาสตร์ในท้องถิ่น (ศิริพร ณ ถลาง, 2552)

3. คติชนวิทยากับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว

หลังจากที่ชุมชนไทดำนาป่าหนาดได้เปิดรับนักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของตนเองแล้ว เพื่อสร้างรายได้สู่ชุมชนและความประทับใจ ความทรงจำของนักท่องเที่ยว จึงได้พัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวขึ้น เช่น ตุ่มนกกุ่มหนู เสื้อผ้าชุดไทดำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวนี้ ถือเป็นงานนำเอาข้อมูลทางคติชนวิทยาที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมมาใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าให้ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยว โดยเน้นให้ผลิตภัณฑ์หรือการท่องเที่ยวนี้ “บอกเล่า” เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์หรือวีรสตรีที่ชุมชนมีความภูมิใจดังจะนำเสนอคือ

3.1 ผ้าซิ่นลายนางหาญ

ภาพที่ 1 ผ้าซิ่นลายนางหาญ

เป็นภูมิปัญญาด้านลายผ้าดั้งเดิมของชาวไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย “ซิ่นนางหาญ หรือ ผ้านางหาญ” เริ่มมีขึ้นตั้งแต่สมัยใดยังไม่ทราบได้แต่ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้นำมาจากเมืองแฉง หรือเมืองเตียนเปียนฟู ประเทศเวียดนาม สมัยอพยพมาจากลาว กล่าวกันว่าผ้านางหาญเป็นผ้าถุงของภรรยาเจ้านายชั้นผู้ใหญ่ท่านหนึ่งทอขึ้นเพื่อให้แตกต่างจากผ้าถุงไทดำทั่วไป เป็นเครื่องแต่งกายของชนชั้นเจ้านายฝ่ายหญิง บุคคลทั่วไปไม่สามารถนำมาใช้ได้บางตำนานว่ามีพี่น้องที่เป็นหญิงไทดำสามคน คนแรกเป็นผู้คิดค้นการมัดลายและทำการทอ แต่ทอยังไม่ทันแล้วเสร็จก็เสียชีวิตลงโดยไม่ทราบสาเหตุ หญิงคนที่สองจึงได้ทอต่อในระหว่างทอก็เสียชีวิตตามกันไปเป็นคนที่สอง ต่อมาหญิงคนที่สามที่จะทอต่อจึงได้บอกกล่าวผีเรือนว่า “หากทอขึ้นผืนนี้สำเร็จ เมื่อมีการเสนเฮือนจะนำผ้าที่ทอได้ผืนแรกนี้ใส่สำหรับไหว้ผีเรือนก่อน” แล้วหญิงคนที่สามจึงสามารถทอขึ้นผืนดังกล่าวได้สำเร็จ และตั้งแต่นั้นมาชาวไทดำจึงนิยมใช้ซิ่นนางหาญประกอบในพิธีกรรมการเสนเฮือนมาจนถึงปัจจุบัน ในสมัยก่อนซิ่นนางหาญจะใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น เลี้ยงบ้านหรือเฮือน เสนเฮือนใส่ในพานแม่บ้านนาง หรือแม่ในอดีตชาติ จะไม่นำมานุ่งเพราะทอถวายเจ้าชนชั้นสูง เช่น ราชนี และเชื้อพระวงศ์ และที่เรียกกันว่า “นางหาญ” เนื่องจากมีความหมายว่า มีความกล้าที่จะทอผ้า และกล้าแสดงออก หาญพูด หาญทำ และทำได้ ผ้านางหาญมีขั้นตอนการทอที่ค่อนข้างยุ่งยากมีลวดลายที่มีความละเอียดผสมผสานโดยชนไทดำถือว่านาคเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพญานาคเอาน้ำให้ใช้ให้อยู่ให้กินจึงคิดลายนาค ไว้เป็นส่วนหนึ่งของลายผ้า (สำลาน กรมทอง: 2560)

จะเห็นว่าผ้าซิ่นนางหาญมี “ลายนาค” เป็นส่วนประกอบสำคัญ ซึ่งนาค เป็นสัตว์ในจินตนาการและมีเรื่องเล่า ความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์ อีกทั้งผ้าซิ่นนางหาญมีตำนานที่น่าสนใจ ทอได้ยาก ถือเป็นผ้าซิ่นที่มีคุณค่า ดังนั้นผ้าซิ่นนางหาญจึงมีมูลค่าที่สูงกว่าผ้าซิ่นโดยทั่วไป

3.2 ตุ่มนกตุ่มหนู

ตุ่มนกตุ่มหนู เป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งของชาวไทดำบ้านนาป่าหนาด ถือเป็นเครื่องราง ชาวไทดำใช้เป็นเครื่องบรรณาการในพิธี แห่ปางไทดำ แก่ “ผีฟ้า” ผู้ปกป้องรักษาชาวไทดำให้อยู่เย็นเป็นสุข หลังจากเสร็จพิธี ชาวไทดำจะนำกลับมาแขวนไว้ที่บ้านของตน เพื่อความเป็นสิริมงคล และจะได้นำพาซึ่งความโชคดี และอยู่เย็นเป็นสุขมาให้กับตนและครอบครัว

ตุ่มนก เป็นตัวแทนในเรื่องของการทำมาหากิน เนื่องจากในสมัยก่อนชาวไทดำ ใช้นกในการติดต่อสื่อสารและเลี้ยงสัตว์ นกไทดำแสนรู้มาก สามารถ ต้อนฝูงสัตว์ออกไปหาอาหารและต้อนกลับบ้านเองได้ โดยชาวไทดำไม่ต้องออกไปเลี้ยงสัตว์เอง

ตุ่มหนู เป็นตัวแทนในเรื่องของการป้องกันภัยอันตรายต่างๆ ไม่ให้เข้ามากล้ำ กลาย เนื่องจากในสมัยก่อนชาวไทดำเลี้ยงหนูไว้เป็นอาวุธ สำหรับไป ทำลายเสบียงของข้าศึกศัตรู

นอกจากนั้นชุดเครื่องรางของมงคลนี้ยังมี กล่องเงินกล่องทอง เรือนฝีมด หัวใจไทดำ ซึ่งชาวไทดำได้ผลิตของที่ระลึกที่มาจากความเชื่อเพื่อจำหน่ายเป็นสินค้ามงคลสร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่มในการท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง

ภาพที่ 2 ตุ่มนกตุ่มหนู

จากตัวอย่างของผลิตภัณฑ์ชาวไทดำคือ ผ้าซิ่นนางหาญ และตุ่มนกตุ่มหนู เป็นการนำเอาเรื่องเล่าหรือตำนาน ตลอดจนนำความเชื่ออันเป็นสิริมงคลมาเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวท้องถิ่นท่ามกลางปรากฏการณ์ไทยหาอดีตในสังคม ทั้งในฐานะส่วนหนึ่งของการจำลองและสร้างอดีตเพื่อการท่องเที่ยว ฐานะเครื่องมือเพิ่มมูลค่าให้แก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยว และฐานะการสร้างภาพลักษณ์ความเป็นไทดำรุ่นใหม่แก่ผู้บริโภค ซึ่งนับว่าเป็นตัวอย่างสำคัญในการใช้ข้อมูลทางคติชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวท้องถิ่นตามแนวทางคติชนสร้างสรรค์ ดังคำกล่าวที่ว่า ปรากฏการณ์ “คติชนสร้างสรรค์” ในลักษณะใหม่ๆ นี้ เป็นผลมาจากการปรับใช้คติชนอันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไทยที่มีอยู่เดิม ผสมกับวิถีคิดในการผลิตซ้ำ ประยุกต์ ผสมผสานสร้างใหม่ หรือ สร้างความหมายใหม่ ในบริบทใหม่ ทำให้คติชนที่สืบทอดมาในสังคมประเพณี มีพลวัตที่ต้องอธิบายด้วยบริบทใหม่ในสังคมปัจจุบัน (ศิริพร ณ ถลาง, 2559: 121)

4. คติชนวิทยากับการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีวัฒนธรรมชุมชนจึงมีการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเรียนรู้วิถีวัฒนธรรม ดังนั้นจึงมีการสร้างสรรค์กิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งในชุมชนบ้านนาป่าหนาดได้มีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วม

กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ภายในหมู่บ้านไทดำบ้านนาป่าหนาด ได้แก่ การสาธิตการทอผ้าที่กลุ่มทอผ้าหมู่ที่ 12 และเฮือนอ้ายเอี่ยม นักท่องเที่ยวสามารถร่วมทดลองเรียนรู้การทอผ้าได้ กิจกรรมการพ้อนรำประกอบเพลงไทดำรำพัน ที่บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำซึ่งเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวร่วมพ้อนรำกับชาวไทดำ กิจกรรมทดลองแต่งกายชุดไทดำที่บ้านพิพิธภัณฑ์ไทดำ กิจกรรมเล่นเสียงทายมะกอนลอดบ่วง กิจกรรมขี่ไม้แรงแจะ กิจกรรมเรียนรู้การทำตุ่มนกตุ่มหนู

กิจกรรมดังกล่าวถือเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือเป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาและเรียนรู้ เกิดการสัมผัสวัฒนธรรมไทดำ สร้างความประทับใจและเพลิดเพลิน สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า การนำคติชนเข้ามาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นการใช้ข้อมูลทางคติชนอย่างสร้างสรรค์เปรียบเสมือนสื่อกลางที่จะนำข้อมูลคติชนของชุมชนออกสู่คนภายนอก กิจกรรมดังกล่าวจะทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก เห็นความสำคัญในวัฒนธรรมของตนเอง สามารถสร้างสรรค์คติชนให้เกิ

บทสรุป

ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดจังหวัดเลย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ภาษา พิธีกรรมต่างๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่พอถึงยุคโลกาภิวัตน์ ชาวไทดำบ้านนาป่าหนาดได้ใช้ข้อมูลทางคติชน มาสร้างอัตลักษณ์ แหล่งการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าของสินค้า ตลอดจนการจัดการท่องเที่ยว ในชุมชนของตนเอง แต่เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป การท่องเที่ยว เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศทำให้วัฒนธรรมเข้าสู่กระบวนการปรับเปลี่ยนเป็นสินค้า ดังนั้นข้อมูลคติชนวิทยา จึงถูกสร้างคุณค่าและนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ดังบทบาท 4 ด้านคือ 1) คติชนวิทยากับการสร้าง อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ไทดำ โดยชุมชนไทดำได้ก่อตั้งศูนย์วัฒนธรรมคนไทดำเมื่อปี 2539 เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 2) คติชน วิทยากับการอธิบายแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ ซึ่งผู้นำชมก็ได้นำข้อมูลคติชนวิทยามาใช้อธิบายแก่นักท่องเที่ยว 3) คติชนวิทยา กับการสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ได้แก่ ผ้าขึ้นนางหาญ ต้มนกต้มหนู ซึ่งผลผลิตดังกล่าวนี้เป็นข้อมูลทางคติชนวิทยาซึ่งทำให้สามารถ สร้างรายได้แก่ชาวไทดำ และ 4) คติชนวิทยากับการสร้างสรรคกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น ชาวไทดำ ได้นำการเล่นให้นักท่องเที่ยว ได้มีส่วนร่วม ได้แก่ มะกอนลอดบ่วง การแต่งกายชุดไทดำ เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). **แนวพินิจใหม่ในสื่อสารศึกษา**. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นาวา วงษ์พรม. (2560). **แหล่งการเรียนรู้ในชุมชน**. อุตรธานี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรธานี.
- นิวัติ ทองวล. (2559). **การผลิตซ้ำอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำ บ้านนาป่าหนาด ตำบลเขาแก้ว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. นครราชสีมา: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- ปฐม หงษ์สุวรรณ. (2552). **คติชนกับชนชาติไทย**. มหาสารคาม: ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภัทรจิรา ผลงาม. (2559). **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนไทดำในจังหวัดเลย**. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ศิราพร ณ ถลาง. (2552). **ทฤษฎีคติชนวิทยา วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา สุฉายา (บรรณาธิการ). (2559). **พิธีกรรม ตำนาน นิทาน เพลง: บทบาทของคติชนกับสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: โครงการ เผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรรัตน์ ตันตะอารียะ และ ศิริมา จิตต์จรัส. (2563). **แนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้คติชนของชุมชน**. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อภิญญา เพื่องฟูสกุล. (2546). **อัตลักษณ์ (Identity) การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัย แห่งชาติ.
- อิสริยาภรณ์ ชัยกุลหลาบ และ ไทยโรจน์ พวงมณี. **การศึกษาวิเคราะห์ผ้าขึ้นลายนางหาญของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย**. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ การประชุมวิชาการของมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ครั้งที่ 56.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2556). **เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ผลิตภัณฑ์และการท่องเที่ยวท้องถิ่นในภาคกลาง: มิติ ความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์โยหยาดอดีตกับเศรษฐกิจสร้างสรรค์**. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล. (2559). **“คติชนสร้างสรรค์” บทสังเคราะห์และทฤษฎี**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การ มหาชน).
- Palanla. (2565, 15 ตุลาคม). **บ้านพิพิธภัณฑจังหวัดเลยประเทศไทย**. <<https://palanla.com/index.php?op=domestic Location-detail&id=692>>